

СТАНДАРТИЗАЦІЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ЯКОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ У МЕХАНІЗМІ ЇХ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ВЛАСЕНКО Інна

Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8930-7716>

У статті висвітлено основні етапи еволюційного розвитку стандартизації в контексті поширення глобалізаційних процесів у світі. Виявлено, що розвиток стандартизації актуалізувався разом з технічним вдосконаленням життя у людському суспільстві., взаємна пов'язаність стандартизації та інновацій приводила до економічного розвитку суб'єктів господарювання. Висвітлено основні етапи формування та розвитку стандартизації в Україні. Проаналізовано позитивні та негативні моменти, пов'язані із запровадженням міжнародних стандартів у практиці господарської діяльності вітчизняних підприємств та їх вплив на якість продукції. Охарактеризовано еволюцію стандартів ISO щодо управління якістю продукції. Виділено роль стандартизації у нормативно-методичному забезпеченні механізму формування і підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємств

Ключові слова: стандартизація, якість продукції підприємства, управління якістю продукції, системи управління якістю, механізм підвищення якості та конкурентоспроможності продукції

<https://doi.org/10.31891/mdes/2024-11-28>

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

З кожним роком вимоги споживачів до якості продукції стають більш жорсткими, що стимулює розвиток конкурентної боротьби товаровиробників, в тому числі й за рахунок покращення якісних параметрів та підвищення конкурентоспроможності власної продукції. Прагнення України інтегруватися в міжнародні економічні структури зобов'язує її адаптувати вітчизняне виробництво з нормами і стандартами відповідних ринків, що може бути досягнуто тільки через застосування сучасних інструментів управління якістю та конкурентоспроможністю продукції. В механізмі формування і підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємств слід чітко виділяти поняття стандартизації, як вагомого елемента приведення якісних характеристик продукції до вимог стандартів на які орієнтується суспільство.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Наукова думка про стандартизацію, її зміст та перспективи розвитку пройшла довгий шлях та має свій прояв у технічних, економічних та правових галузях. У сучасній літературі питанням стандартизації, технічного регулювання та управління якістю і безпечністю продукції присвячені роботи відомих економістів Р.І. Буряка, Л.М. Віткіна, Д.Ф. Крисанова, В.М. Нижника, В.В. Якубовського, Т.Г. Попович. Науковці досліджували сутність, зміст та значення окремих нормативно-технічних документів стандартизації, а також нову сферу – технічне регулювання. Водночас існує потреба у проведенні комплексного дослідження сутності, значення та правового забезпечення стандартизації як важливого елемента підвищення якості та конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Виділити роль стандартизації у механізмі формування і підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємств.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За сучасних умов зростання масштабів міжнародних торговельно-економічних відносин та диверсифікації ринків збуту існує перманентна необхідність формування відповідних регуляторних інструментів які б упорядкували торгівлі відносини та нівелювали перешкоди, що виникають в ході інтеграційних процесів. Подолання таких перешкод можливе лише шляхом гармонізації підходів та принципів на яких будуються галузеві політики та системи регулювання виробничої діяльності. Це актуалізує роль стандартизації, як своєрідного інструменту полегшення доступу вітчизняної продукції на міжнародні ринки, підвищення її якості та конкурентоспроможності.

Розвиток стандартизації тісно пов'язаний з якісними змінами у розвитку людства і саме постійне зростання потреб людини, зміни у сприйнятті нею категорії «якість», її прагнення до вищого рівня якості життя стало рушійною силою розвитку стандартизації. Передумовою

виникнення стандартизації слугувала потреба людей у відборі та фіксуванні окремих, найбільш вдалих, результатів діяльності з метою їх повторного використання. Повторення одного й того самого зразка спрощувало торгівлю, поширювало технологію та товари по світу [1].

Довгий час розвиток стандартизації ґрунтувався лише на її уніфікаційних та класифікаційних властивостях, а питання про якість не ставилося на загальному рівні та існувало у господарській практиці лише як добре ім'я та репутація майстра. Із початком розвитку промислового масового виробництва, появою нових методів обробки матеріалів та виробництва продукції за допомогою машин і механізмів, виникла необхідність відбору засобів, методів і матеріалів для створення продукції, що поступово породжувало вимоги до якісних ознак товарів.

Подальший розвиток стандартизації нерозривно пов'язаний із розгортанням глобалізаційних процесів, коли почали розвиватись дипломатичні відносини, міжнародна торгівля, у Європі встановились стійкі не тільки економічні, а й політичні союзи. Європейські країни розпочали рух до створення загальноєвропейського ринку, вироблення однакових вимог і процедур, здатних забезпечити ефективний обмін товарами і послугами, що вимагало розробки заходів у сфері управління якістю продукції та послуг.

Почали створюватись міжнародні організації із стандартизації. Вперше організацію зі стандартів (Комітет стандартів) було створено в Англії у 1901 р. До кінця 1920-х рр. об'єктивна необхідність призвела до створення аналогічних організацій у більшості розвинених країн Західної Європи і Америки. У 1928 р. у Празі засновано ISA – Міжнародну асоціацію національних органів зі стандартизації, яку в 1946 р. перетворено в ISO – Міжнародну організацію зі стандартизації (International Organization for Standardization), яка знаходиться у Женеві. Основним завданням цієї організації стала підтримка розробки міжнародних стандартів, тестування і сертифікації, спрямованих на розвиток міжнародної торгівлі якісними продуктами та послугами. На нинішній день ця організація об'єднує приблизно 150 країн, сюди з 2004 року увійшла й Україна [2].

В Україні сфера стандартизації формувалася на основі накопиченого досвіду і рівня розвитку стандартизації в СРСР. Перехід від «радянської» стандартизації до сучасного розуміння відбувався в три етапи:

- на першому (з 1993 р.) відбувалося створення національної системи стандартизації з використанням «радянської» термінології та усього масиву нормативно-технічних документів СРСР;
- на другому (з 2001 р.) удосконалювалося розуміння сутності стандартизації та її мети, внаслідок чого виникла безпекова складова (захист споживачів, довкілля та насичення ринку безпечними та якісними товарами і послугами);
- третій етап (з 2015 р.) знаменується переходом до стандартизації, що відповідає вимогам світового ринку та міжнародним вимогам якості та безпеки товарів і послуг [1].

Як бачимо, після здобуття Україною незалежності і до цього часу, розвиток підприємств та глобалізація інтеграційних процесів зумовили необхідність відходу від установленого технічного напрямку стандартизації, що ґрунтувався на засадах уніфікації, взаємозамінності, та сумісності в межах однієї країни та переходу до вимог, що використовуються міжнародними економічними об'єднаннями.

Під стандартом варто розуміти «узгоджений підхід до певних дій (діяльності), що впроваджується (формується) зацікавленими сторонами шляхом узгодження базису для порівняння, орієнтирів тощо [3], а, отже, «стандарт, гармонізований з міжнародними нормами, формує базу для виконання обов'язкових вимог до якості продукції та послуг, що сприяє їхній ідентифікації» [4, с. 128].

Варто відзначити, що хоча Міжнародна організація зі стандартизації пропонує стандарти ISO в частині управління якістю продукції для суб'єктів господарювання з різних куточків світу, проте серед дослідників побутує думка, що «ISO 9000 – це стратегія підвищення якості в рамках Європейського Союзу» [5, с. 225], а проходження відповідної сертифікації – формальна перешкода для проникнення на європейський ринок.

Метою стандартизації є встановлення положень, що забезпечують відповідність об'єктів стандартизації своєму призначенню та їх безпечність для життя, здоров'я, майна людей, збереження тварин, рослин і охорони природного середовища та довкілля, що створюють умови для раціонального використання всіх видів національних ресурсів, сприяють усуненню технічних бар'єрів у торгівлі та підвищенню конкурентоспроможності продукції до рівня розвитку науки, техніки і технологій та розвитку міжнародного економічного, наукового і технічного

співробітництва. Досягнення цієї мети здійснюється шляхом розроблення, впровадження та застосування нормативно-технічних документів.

Сучасний науковий дискурс містить багато критичних поглядів щодо доцільності сертифікації за стандартами ISO. Ключовими аргументами проти необхідності проходження відповідної сертифікації суб'єктами господарювання є наступні:

- стандартизація продуктів або виробів сама по собі не впливає на якість;
- стандартизація не стосується всіх аспектів маркетингу, управління людськими ресурсами або фінансами [6, с. 67];
- значна частина організацій, які впроваджують і сертифікують свої системи управління якістю, керуються тиском, який виходить з боку ринку, а не бажанням реально вдосконалити систему управління, що призводить до втрат у якості продукції на практиці;
- фіктивність бази управління якістю продукції внаслідок неспівпадіння цілей організацій та визначених стандартів [7];
- відсутність хоча б одного випадку, коли виявлені проблеми з якістю призвели до дій по їх вирішенню серед суб'єктів господарювання, що дотримуються стандартів ISO **[Помилка! Джерело посилання не знайдено.]**.

Однак, за умови чіткого усвідомлення менеджментом підприємства всіх позитивних і негативних моментів, пов'язаних із їх запровадженням, можуть успішно втілюватися у практиці господарської діяльності без жодної шкоди для якості продукції. Особливо враховуючи той факт, що зміст міжнародних стандартів управління якістю постійно переглядається та оновлюється у відповідності до зміни суспільних запитів, особливостей функціонування ринків та напрямів розвитку науки і технологій (рис. 1.).

Отже, міжнародна стандартизація систем управління якістю посиляється на фундаментальну та загальну тенденцію до підвищення очікувань щодо якості, адже тільки шляхом постійних зусиль і вдосконалень можливо досягти високої продуктивності, а також високоякісних виробничих процесів [8].

Відповідність продукції стандартам, технічним умовам тощо – це якраз її відповідність технічним умовам виробництва. Взагалі під технічними умовами розуміється «документ, що регламентує процес виробництва і встановлює стандарти якості», містячи опис процедур, що дозволяють здійснити перевірку дотримання вказаних умов. Фактично, саме підтвердження відповідності продукції визначеним технічним умовам є підставою для отримання декларації або сертифікату відповідності. Якщо на підприємстві існують розроблені технічні умови на кожен вид товарної номенклатури, а, отже, відповідність виготовлених товарів вказаним технічним умовам є підставою говорити про якість як самої продукції, так і виробничих процесів.

Якість продукції у частині відповідності стандартам, офіційним вимогам, технічним умовам, нормативам тощо перебуває у повній залежності від умов та вимог конкретного ринку. До прикладу, на українському ринку продукція вважатиметься якісною за наведеним параметром у тому випадку, коли буде підтверджена її відповідність певному нормативному документу (стандарту ДСТУ, ISO тощо). При цьому, навіть наявність сертифікатів відповідності продукції внутрішнім українським нормам і стандартам, в тому й числі й міжнародним стандартам якості ISO не дозволить вважати цю продукцію якісною за параметром відповідності стандартам, (нормам, технічним умовам тощо) на закордонних ринках, якщо діючі на них стандарти якості є іншими.

Ефективна організація будь-якої діяльності передбачає базування її на чіткому управлінському механізмі, формування якого, своєю чергою, вимагає початкової конкретизації спектру його складових елементів та усіх можливих взаємозв'язків між ними. Усі складові є важливими і незамінними у механізмі формування і підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємства, однак, при цьому, першочерговим, особливо в контексті формування високих параметрів якості продукції, є якісна розбудова нормативно-методичного забезпечення, ключовими в рамках якого виступатимуть загальні та специфічні правові норми (рис. 2.). При цьому, загальними визначатимуться базові правові засади діяльності підприємства та вимоги до її ефективної організації, а специфічними: нормативи і стандарти у сфері якості продукції, в тому числі за видами (групами); нормативи і стандарти у сфері якості праці та якості управління; спектр інших норм відповідно до особливостей діяльності підприємства.

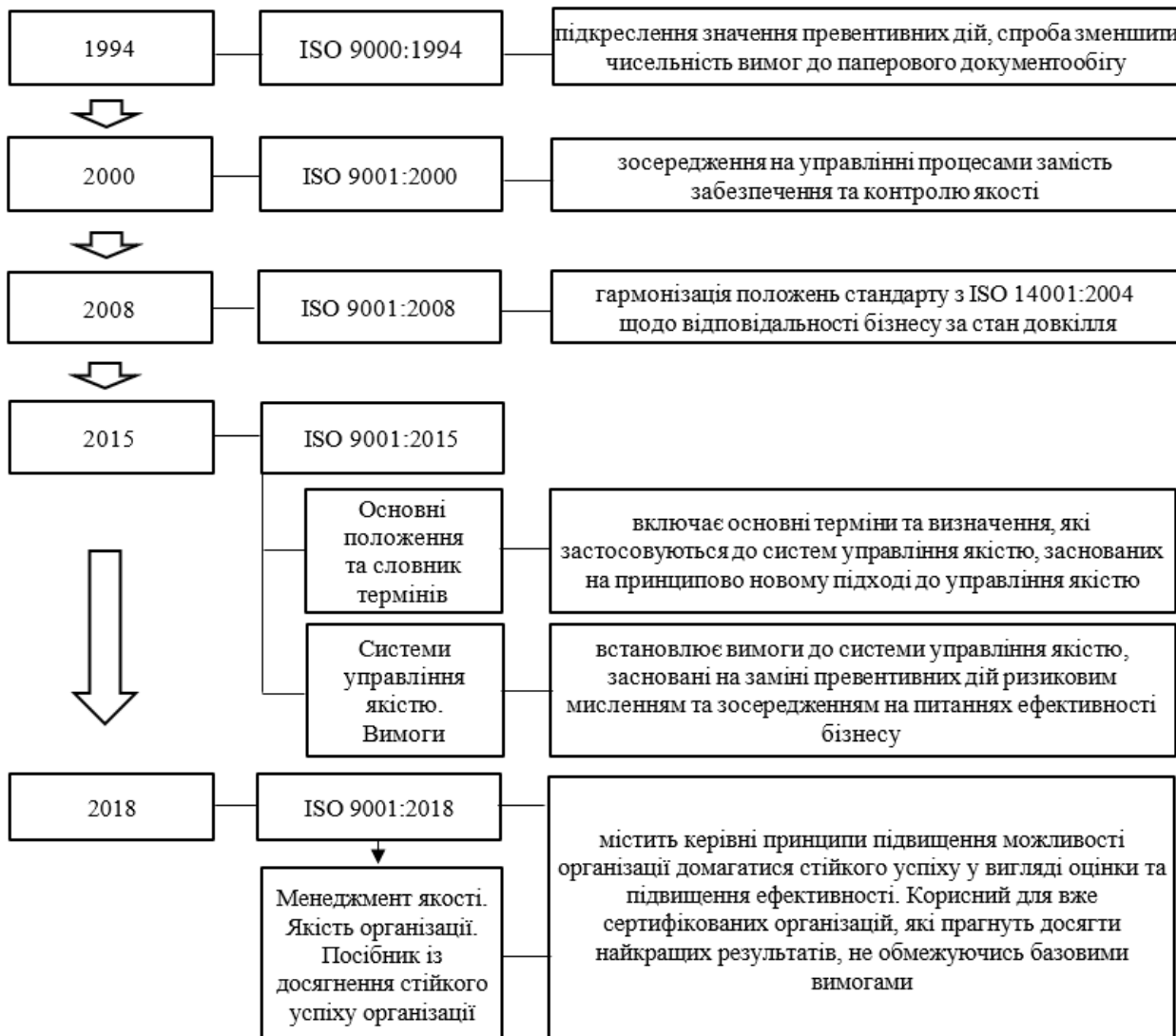

Рис. 1. Еволюція стандартів ISO щодо управління якістю продукції*

* побудовано автором з використання матеріалів [9 - 14; 6]

Формування нормативно-методичного забезпечення функціонування механізму формування та підвищення якості і конкурентоспроможності продукції на підприємстві має здійснюватися відповідним управлінським персоналом або ж відповідними відділами, якщо мова йде про масштабні обсяги діяльності. При цьому, основна вимога до процесів формування нормативно-методичного забезпечення запропонованого механізму – систематичне оновлення у відповідності до змін у законодавстві, державних чи міжнародних нормах і стандартах.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Аналізуючи мету стандартизації в Україні, доходимо висновку, що вона є організаційно-технічною основою усіх видів діяльності як на національному, так і на міжнародному рівнях. Зміцнення науково-технічних та економічних зв'язків привертає увагу до стандартизації усіх розвинених країн світу та країн, що розвиваються, а також технічних, економічних, міжнародних, регіональних і національних організацій, фірм і підприємств. Це є наслідком об'єктивної необхідності стандартизації та технічного регулювання в управлінні економічними і виробничими процесами. Тобто стандартизація, як правило, збільшує конкуренцію та знижує витрати на виробництво та продаж. Стандартизація може підтримувати та підвищувати якість, надавати інформацію та забезпечувати сумісність, тим самим гарантувати безпеку та цінність для споживачів. Стандартизація є важливим ключовим елементом нормативно-методичного забезпечення механізму формування і підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємств

Рис. .2. Нормативно-методичне забезпечення механізму формування і підвищення якості та конкурентоспроможності продукції підприємства*

* - авторська розробка

ЛІТЕРАТУРА:

1. Попович Т. Г. Стандартизація як засіб регулювання господарської діяльності. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 «Господарське право; господарсько-процесуальне право».. Київ, 2018.
2. Котенко Р.М. Нововведення у системі стандартизації якості продукції та послуг. Карпатський край. №1 (9). С.171-178/
3. Ciekanski Z., Nowicka J., Wyrębek H. Quality instruments for efficient and safe organization management. Journal of Modern Science. 2021. Т. 2 (47). Р. 45–59.
4. Семенов В. Ф. Стандарти ISO серії 9000 і формування систем управління якістю на підприємствах сфери послуг. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2020. № 3 (72). С. 121–134.
5. Boljević A. The importance of top quality management in contemporary management. Serbian Journal of Management. 2007. № 2 (2). С. 217–226.
6. Taormina T. The history and future of the ISO 9000 series of standards. 2019. April, 15. URL : <https://advisera.com/9001academy/blog/2019/04/15/history-of-the-iso-9000-series-of-standards-and-what-to-expect-next/>
7. Hellman P., Yang L. Development of quality management systems: how have disruptive technological innovations in quality management affected organizations? Quality innovation prosperity. 2013. XVII/1. P. 104–119.
8. Androniceanu A. The three-dimensional approach of total quality management, an essential strategic option for business excellence. Amfiteatru Economic Journal, 2017. Vol. 19, Iss. 44, pp. 61-78. URL : <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/169057/1/aej-v19-i44-p061.pdf>
9. Тульчинська С. О., Дергалюк М. О., Радкевич Д. О. Стратегія підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників на світовому ринку в умовах макроекономічної нестабільності. Ефективна економіка. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8493>
10. ISO 9000:2015 «Системи управління якістю. Основні положення та словник»
11. ISO 9001:2015 «Системи управління якістю. Вимоги»
12. ISO/TS 9002: 2016 «Системи управління якістю. Посібник із застосування ISO 9001:2015»
13. ISO/TS 9002: 2016 «Системи управління якістю. Посібник із застосування ISO 9001:2015»
14. ISO 9004:2018 Менеджмент якості. Якість організації. Посібник із досягнення стійкого успіху організації»

REFERENCES:

1. Popovych T. H. Standartyzatsiya yak zasib rehulyuvannya hospodars'koyi diyal'nosti. Dysertatsiya na zdobuttya naukovoho stupenya kandydata yurydychnykh nauk za spetsial'nisty 12.00.04 «Hospodars'ke pravo; hospodars'ko-protseual'ne pravo».. Kyiv, 2018.
2. Kotenko R.M. Novovvedennya u systemi standartyzatsiyi yakosti produktsiyi ta posluh. Karpat-s'kyy kray. №1 (9). S.171-178/
3. Ciekawowski Z., Nowicka J., Wyrębek H. Quality instruments for efficient and safe organization management. Journal of Modern Science. 2021. T. 2 (47). R. 45–59.
4. Semenov V. F. Standarty ISO seriyi 9000 i formuvannya system upravlinnya yakisty na pidpnyemstvakh sfery posluh. Rozvytok metodiv upravlinnya ta hospodaryuvannya na transporti. 2020. № 3 (72). S. 121–134.
5. Bolevych A. Vazhlyvist' menedzhmentu vshchoyi yakosti v suchasnomu menedzhmenti. Serbs'kyy zhurnal menedzhmentu. 2007. № 2 (2). S. 217–226.
6. Taormina T. Istoriya ta maybutnye seriyi standartiv ISO 9000. 2019. 15 kvitnya. URL : <https://advisera.com/9001academy/blog/2019/04/15/history-of-the-iso-9000-series-of-standards-and-what-to-expect-nastupnyy/>
7. Khellman P., Yanh L. Rozrobka system upravlinnya yakisty: yak revolyutsiyi tekhnolohichni innovatsiyi v upravlinni yakisty vplynuly na orhanizatsiyi? Protsvitannya yakisnykh innovatsiy. 2013. XVII/1. S. 104–119.
8. Andronichanu A. Tryvymirnyy pidkhid zahal'noho upravlinnya yakisty, vazhlyvyi stratehichnyy variant dlya dosyahnennya biznes-doskonalosti. Ekonomichnyy zhurnal Amfiteatru, 2017. Vyp. 19, vyp. 44, stor. 61-78. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/169057/1/aej-v19-i44-p061.pdf>
9. Tul'chyn's'ka S. O., Derhalyuk M. O., Radkevych D. O. Stratehiya pidvshchennya konkurentospromozhnosti ukrayins'kykh tovarovyrobnykiv na svitovomu rynku v umovakh makroekonomichnoyi nestabil'nosti. Efektyvna ekonomika. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8493>
10. ISO 9000:2015 «Systemy upravlinnya yakisty. Osnovni polozhennya ta slovnyk»
11. ISO 9001:2015 «Systemy upravlinnya yakisty. Vymohy»
12. ISO/TS 9002: 2016 «Systemy upravlinnya yakisty. Posibnyk iz zastosuvannya ISO 9001:2015»
13. ISO/TS 9002: 2016 «Systemy upravlinnya yakisty. Posibnyk iz zastosuvannya ISO 9001:2015»
14. ISO 9004:2018 Menedzhment yakosti. Yakist' orhanizatsiyi. Posibnyk iz dosyahnennya stiykoho uspikhu orhanizatsiyi»

STANDARDIZATION AS AN ELEMENT OF QUALITY AND COMPETITIVENESS PRODUCTS IN THE MECHANISM OF THEIR SUPPLY

VLASENKO Inna
Khmelnitskyi National University

Every year, consumer demands for product quality become stricter, which stimulates the development of competition among product manufacturers, including due to the improvement of quality parameters and the increase in the competitiveness of their own products. Ukraine's desire to integrate into international economic structures obliges it to adapt domestic production to the norms and standards of the relevant markets, which can be achieved only through the use of modern tools for managing product quality and competitiveness. In the mechanism of forming and improving the quality and competitiveness of the products of enterprises, the concept of standardization should be clearly distinguished as a significant element of bringing the quality characteristics of products to the requirements of the standards on which society is oriented.

The article highlights the main stages of the evolutionary development of standardization in the context of the spread of globalization processes in the world. It was revealed that the development of standardization was actualized together with the technical improvement of life in human society. The interrelationship of standardization and innovations led to the economic development of all economic sectors. The main stages of formation and development of standardization in Ukraine are highlighted. The positive and negative points associated with the introduction of international standards in the practice of economic activity of domestic enterprises and their impact on product quality are analyzed. The evolution of ISO standards regarding product quality management is characterized. The role of standardization in the regulatory and methodological provision of the mechanism of formation and improvement of the quality and competitiveness of the products of enterprises is highlighted

Analyzing the purpose of standardization in Ukraine, we come to the conclusion that it is the organizational and technical basis of all types of activities both at the national and international levels. The strengthening of scientific, technical and economic ties draws attention to the standardization of all developed countries of the world and developing countries, as well as technical, economic, international, regional and national organizations, firms and enterprises. This is a consequence of the objective need for standardization and technical regulation in the management of economic and production processes. That is, standardization tends to increase competition and lower production and sales costs. Standardization can maintain and improve quality, provide information and ensure interoperability, thereby ensuring safety and value for consumers. Standardization is an important key element of regulatory and methodological support of the mechanism of formation and improvement of the quality and competitiveness of enterprise products

Key words: standardization, enterprise product quality, product quality management, quality management systems, mechanism for improving product quality and competitiveness